

NAUJOJI GENERACIJA

[...]

Kazys Bradūnas atėjo iš Sūduvos lygumų. Kaip to reikalauja viena literatūros istorijos mokykla, būtų pagundos jo lyriką aiškinti tenykšte aplinka: peizažu, žeme, tėviškės tradicija. Vienas jo lygumų šonas remiasi į mėlyną kalvų grandį, už kurios tyvuliuoja didysis Vištyčio ežeras, o dar kiek už jo yra Donelaičio Tolminkiemis. Iš kitos pusės pora nedidelių miškų – ir visur derlingi javų laukai. Kaimynystėje nestigo menų – iš to pat Kiršų kaimo buvo lakštingala Salomėja Nėris, šalimais atsikėlė savanoris Juozas Tysliava, gavęs ten savo sklypą. Jei sudėtum visus šiuos išviršinius ženklus, o prie jų dar prisegtum Alvito Šventos Onos atlaidus, traukusius žmones net nuo Kauno, vis tiek negalėtum nučiuopti Kazio Bradūno lyrikos šio bruožo: jo žemės mistikos. Tai jau yra paties Bradūno atrastasis lobis, jo indėlis, kurio šaknų galėtume ieškoti ir lietuvių tautosakos knygoje. Bet savo poezijai jis davė tvirtą, konkretų žemės pagrindą. Skaitydami jo knygas, rasime tokius vaizdus ar pasakymus, kaip – „dirvos molėtos“, „duona šilta kaip širdis“, „molio krantas kvepia rūgščia duona“, „gluosnio karna“, „žagrės rūdija“, „Aš ūkanotos upės klonis“, „šaltas šulinio vanduo“ ar „kvepianti pluta“. Šiuos vaizdus, taip pat ir pavienius namų apyvokos žodžius Kazys Bradūnas ima pačia konkrečia, pirmine prasme. Kai jis kalba apie rugius, žvengiančius arklius, brizgilus, plūgą, dirvonus, arimus, grūdus ar grumstą, pirmiausia pajuntame tiesioginį tų žodžių atsiliepimą mumyse, o ne kokią atitrūkusią viziją.

Tačiau Bradūno poezijoje tie žodžiai atskleidžia ir magiškąjį elementą bei mistinį atspalvį. Jo kūryba gaubiasi tarsi apeigine skraiste, kurios metmenys įvairūs ir įdomūs. Viena, čia rasime senolių kultą, parapijos kapus, kur guli „tėvų šventi bruožai“, religines tradicijas ir apeigas, o antra – pagonybės pėdsakus, burtažodžius, kerėjimus ir tikėjimus. Lietuviška pagonybė atsispindi ir tuose jo vėlesniuose eilėraščiuose, kur poetas paliečia tokias dabarties temas kaip partizanai. Be to, jo poezijoje, nors nežymiai, dvelktelia ir antikinė pagonybė. Iš čia turime vieną iš jo gražių eilėraščių – „Panas“. Taigi K. Bradūno knygoje mus pasitinka „Pagonių ugnis“, „Kraujo vestuvės“, „Jaunamartės ugnies malda“ ir „Nebaigtoji odė žalčiui“. Eilėraštyje „Poezijai“ autorius taria, kad tu būtum „Žodžio sakytoja... pasakų posmais“. Dažnai, ypač *Sidabrinėse kamanose*, jaučiame, lyg jis pats būtų toks sakytojas ir burtažodžių užkalbėtojas. Ši savybė juo labiau pastebima trumpuose kūriniuose, kurie nuskamba lyg kokia užbūrimo formulė ar raganavimas. Pasiklausykime „Kraujo vestuvių“:

Jeigu tu brolio kraują
Pamačiusi neverksi,
Tai galėsi tekėti.
Žiūrėki, kur nukris
Pirmasis kraujo tašas.
Tu jį pirštu
Įspauski žemėn.
Jeigu tu brolio kraują
Palietusi neverksi,
Būsi vaisinga.

Kilties, giminės, kraujo, senovinio užbūrimo ir žemės temos pasipildo archeologija, priešistorinių gadynių trauka – praregėti ligi tų žilų dienų, kada ledynai slinko į šiaurę ir kada morenose degė „sukilėlė ugnis“. Iš to duotas ir vardas vienai jo knygai – *Morenų ugnys*. Tuo būdu galima kalbėti apie istorinį jausmą Bradūno poezijoje. Nėra tai oficiali tautos istorija, apie kurią knygos rašo, nors vienur

kitur jis griebia ir tokias temas. Tai daugiau nerašytoji mūsų žemės istorija – nuo morenų kilčių ligi milžinkapių, Apuolės, natangų, Vorutos, maro metų, Gardino meisterių, žemdirbių, kurių tik vardas įrašytas senkapių kryžiuje, ar partizanų. Kaip J. Aisčio, taip ir K. Bradūno atveju galima kalbėti apie užbaigtą tautos ar savo žemės paveikslą, jos misiją ar nerašytą istoriją, kuriai ypač originalų dažą prideda anas sakytojo pradas, paties poeto burtažodis. Šiuo savo bruožu Bradūno lyrika galėtų būti gimininga prieškario metais kai kurių tautų literatūrose pasirodžiusiam magiškajam realizmui, – vokiečių, anglų ar prancūzų (Jean Giono). O lietuvių literatūroje tokio realizmo turėjome ir anksčiau, kaip tai galime spręsti iš Vinco Krėvės beletristikos („Bedievis“, „Antanuko rytas“ ir kt).

Šis atsigrėžimas praeitin dar nesako, kad K. Bradūnas būtų užsidaręs vien žemės mistikos lyrikoje. Paskutinė jo knyga *Sonatos ir fugos* yra, kaip patsai nurodo, „susitikimai su Čiurlioniu“, – temos iš meno pasaulio. Žinoma, tai susiveda su Bradūno praeitine gaida, nesgi ir Čiurlionis įkvėpimo ieškojo tautos gelmėse, liaudies menuose. Įdomu šia proga pastebėti, kad Čiurlionis, tarsi koks šaltinis, nesiliauja veikęs lietuvių literatūrą, ir kaskart vis plačiau. Bene pirmam Čiurlionis atliepė M. Gustaičiui, paskui rado atgarsio Vaižganto „Dėdėse ir dėdienėse“, o vėliau į jį žvelgė Aistis, Brazdžionis, Radauskas, Nyka-Niliūnas, Gliauda, J. Degutytė, J. Vaičiūnaitė ir kiti. O štai dabar iš jo versmių K. Bradūnas pasisėmė visai knygai, kurioje, išvengęs vien tik literatūrinės Čiurlionio paveikslų interpretacijos, eina kur kas toliau. Čiurlioninė tema K. Bradūnui čia yra tik paranki vaizdingumo priemonė išsakyti žmogiškajam nerimui, kuris knygoj, neprarasdamas poetui būdingų lietuviškųjų įvaizdžių, daug kur plečiasi į egzistencines gelmes, kaip ir šioje „Antrosios fugos“ penktoje dalyje:

Nuogas palikai prieš visą būtį,
O diena jau vėsta gesdama,
Ir akyse ima mėlynuoti
Begalinių tolių giluma.

Aš bijau, nebežinodamas ir ko gi,
Vien drebu, tartum rasa lape,
Vien jauti, o pasakyt nemoki,
Krūptelėjęs kalno ramybe...

Tūkstantmečio pilkapio velėna
Šešėliuoja paukščio lėkimu...
Palaikyki man pūkinę pienę,
Kol sugrįšiu jūros dvelkimu.

Pagaliau tektų žodį pridurti apie K. Bradūno poezijos spalvą. Jo lyrikos išorinis rūbas yra paprastas, tiesus ir kuklus. Ryškesnių efektų jis išgauna ne kokiomis pabrėžtomis puošmenomis, o savo išdainuojamu pasauliu. Gal dėl to nemaža jo eilėraščių yra trumpi, ir kartais atrodo, lyg būtų nutrūkę. Poetinių priemonių santūrumas jo menui teikia tam tikro lygumo, apeiginio kalbėjimo ir rimties toną. Gal jaučiama savotiška likiminė misija, kaip žodžio sakytojo. Iš kitos pusės žiūrint, Kazio Bradūno poezijos žodis, per daug nesipuošdamas išoriniu žibėjimu ir dramatišku mostu, savo slaptą grožį geriau atskleidžia, kai su juo ilgėliau pabūni ir pagyveni.